

Мовознавча і художня спадщина І. Франка і по сьогодні залишається актуальною. Ігнорування рідної мови, вилучення її з повсякденного життя, з різних сфер та галузей функціонування нашого суспільства є і сьогодні актуальним і болючим питанням. Варто згадати слова І. Франка: «Здається, що таке рідна мова? Чим вона ліпше для мене від усякої іншої і що мені вадить при нагоді замінити її на всяку іншу? Практик, утилітарист, не задумуючись ані хвилини скаже: пусте питання! мова – спосіб комунікації людей з людьми, і, маючи до вибору, я беру ту, яка дає можливість комунікуватися з більшим числом людей. А тим часом якась таємна сила в людській природі каже: Pardon, ти не маєш вибору, в якій мові вродився і виховався, тої без скалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою» [7].

Поки кожен українець не буде керуватися тією загадковою «таємничою силою», імення якій національна сві-

домість, патріотизм, генетична пам'ять і громадянська позиція, доти ми будемо підривати престиж не лише української мови, але й авторитет Української держави.

1. *Панько Т.* Мова і нація в естетичній концепції І. Франка / Т. Панько. – Л.: Світ, 1992; 2. *Франко І.* Двоязичність і дволикість // Будівничий української державності: Хрестоматія політологічних статей Івана Франка / Упоряд. Д. Павличко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 544–558; 3. *Жулинський М.* Двомовність? Ні – загроза дволикості // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах / М. Жулинський. – 2000. – № 1. – С. 6; 4. *Космеда Т.* Комунікативна компетенція І. Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри / Т. Космеда. – Львів: «Видавництво «ПАІС», 2006. – С. 28 5. *Франко І.* Літературна мова і діалекти // Літературно-науковий вісник / Іван Франко. – 1907. – Т. 37. – С. 226; 6. *Шевченко Л.* Концепція розвитку української літературної мови у дослідженнях І. Франка // Літературознавчі студії. – К.: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2002. – С. 390; 7. *Франко І.* Двоязичність і дволикість // Будівничий української державності: Хрестоматія політологічних статей Івана Франка / Упоряд. Д. Павличко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 544–558.

Віра Даренська

Культурно-історичні етапи самоусвідомлення української національної ідентичності

Стаття присвячена дослідженню процесів формування української національної ідентичності. Розглянуто базові форми конструювання цього типу ідентичності і концепту нації. Названі процеси аналізуються в рамках концепції «нарративної ідентичності». Акцентовано увагу на розгляді історичних стадій і основних культурних компонентів української ідентичності.

This article is devoted to the investigation of the process of Ukrainian national identity's formation. Basic forms of construction of national identity and the concept of nation are also analyzed. The process of identity's analyses is based upon the conception of «narrative identity». High emphasis has been placed on consideration of the base historical stages and cultural components of Ukrainian identity.

Для сучасного українознавства є актуальним звернення до проблемного аналізу змістовних складових та історичних підвалин формування української ідентичності. Суспільно-політичні процеси в Україні, а саме становлення державності та націотворення, поставили нагальні питання рефлексії щодо філософсько-світоглядного змісту національної ідентичності, оскільки «політичні нації ніколи не існують без сильного переживання своєї власної культурної ідентичності» [12, с. 30]. Отже, кожна нова генерація повинна переосмислювати та заново «створювати» свою національну ідентичність, оскільки ця ідентичність є не статичною конструкцією, а постійним процесом формування основних складових компонентів національного буття. В цьому контексті актуальним предметом дослідження стають саме процеси активного «перетворення» складових національної ідентичності не тільки на сучасному етапі розвитку українського суспільства, але й в її історичному минулому, оскільки без знання витоків, не можна зрозуміти і наслідки.

Сучасні західні Postcolonial Studies (постколоніальні студії) та Cultural Studies (культурологічні студії) пропонують розглядати національну ідентичність не як постійну величину, а як проєкт, який історично змінюється, нескінченно триває та здійснюється за допомогою різних форм медіа (ЗМІ, література, образотворче мистецтво, архітектура, церемонії та ритуали і т. д.); саме медіа виявляються «засобами формування національної ідентичності в якості щоденного соціального проєкту» [10, с. 173]. Стан наукової розробки проблеми свідчить про посилену увагу та актуальність проблеми української національної ідентичності. До історико-культурних праць, що висвітлюють цю проблему, відноситься доробок сучасних дослідників Т. Воропаєвої, Я. Грицака, О. Забужко, Р. Кіся, О. Мостяєва, М. Рябчука та інш.; відомих представників

української наукової традиції – Х. Вовка, М. Драгоманова, М. Грушевського, М. Костомарова, О. Кульчицького, М. Шлемкевича, які вивчали особливості української характерології та ідентичності, її виразу в українській міфології, культурі та історії. Кожний з них, відповідно до напрямків наукової і творчої діяльності, зробив внесок у розробку теоретико-методологічних засад процесу націотворення, дослідження визначальних чинників національної ідентичності – спільності походження, місця і ролі історичної території, мови, національної ідеї, державності, процесу самовизначення та національної свідомості, спільної історичної пам'яті, освіти, – усього того, що формує усталений образ національного «Ми» [3].

Метою цієї статті є культурологічне осмислення української національної ідентичності в контексті загальних тенденцій розвитку європейської і світової цивілізації. Окремими завданнями є: 1) аналіз історичних етапів становлення української ідентичності; 2) аналіз їхнього впливу на сучасні процеси.

Концепт національної ідентичності фіксує складне і багатоаспектне культурно-історичне явище. Найбільш повною та концептуальною слід визнати дефініцію Ентоні Сміта, у якій цей тип ідентичності визначається «як підтримування та постійна репродукція патернів цінностей, символів, пам'яті, міфів та традицій, які є складниками спадщини націй, та водночас ідентифікацію особистостей з цією особливою спадщиною і цими цінностями, символами, пам'яттю, міфами та традиціями» [11, с. 30]. Зрозуміло, що способи самоідентифікації в різних націй мають свою специфіку.

В історії світової думки аналіз концепту національної ідентичності проводився в рамках трьох парадигм: примордіалістської, конструктивістської та модерністської. Звідси ми можемо отримати різні інваріанти однієї націо-

нальної ідентичності. Примордіалісти визначають націю як розширену родову сім'ю, а націоналізм як підсвідому прихильність людей до свого народу. Прихильники цього підходу проблему становлення нації аналізують переважно в руслі етногенетичних чи «етницістських» концепціях, в основу яких покладено систему понять «етнос-народ-нація», де перше виступає родовим і здебільшого ототожнюється з другим і навіть третім. Зазначимо, що на «примордіальному» рівні підставою української ідентичності може слугувати концепція «трипільського характеру», що була запропонована деякими відомими культурологами (О. Білий, С. Кримський) [2]. Специфікою цього характеру є хліборобська миролюбність і «софійність» світосприйняття.

Традиційна народна культура створює цілісний «життєсвіт», до якого входять окремі прояви первісного стилю національної культури. Остання з пропонуваних категорій є буквальною перекладом пропонуваного Е. Гуссерлем феноменологічного терміну «Lebenswelt». Цей «життєвий світ», за Е. Гуссерлем, – це той «дійсний і конкретний світ», реальність, що нас оточує і нас в себе включає, буттєвий ґрунт і «обрій» для будь-якої діяльності. Він даний нам у формі певної історичної традиції і завжди співвіднесений з конкретним людським співтовариством, з його територією, із ґрунтом, ландшафтом, будинками. Він являє собою ціле, оскільки саме в цілому він виступає як щось самоочевидне, самодостовірне: як найближча до нас природа і «світ твого будинку» (Heimwelt), твоєї родини (Familienwelt), що розширюється в простір Батьківщини (Heimat) [5, с. 136]. Отже, первісною синкретичною формою відтворення цілісності національного «життєвого світу» є традиційна народна культура, яка виявляє його найбезпосереднішим чином в усталених формах. Сучасне вивчення цієї стадії української культури не може мати лише ретроспективний, тобто суто етнографічний і фольклористичний характер, але має глибоке світоглядне навантаження для сучасної людини, яка не може повернутися у минувшину, але потребує її *екзистенційного* досвіду у вирішенні власних проблем, у власному творчому самовираженні.

Як зазначав С. Б. Кримський, в дослідженнях специфіки національної традиції «йдеється... про певні пресупозиції, тобто схильності, тенденції, які в різні епохи реалізують образи, що різняться... але можуть бути реконструйовані в певні прототиби. Такі реконструкції й дають підставу оцінювати ті чи ті культурні процеси чи діяльність їхніх суб'єктів як національні феномени... це питання маємо розв'язувати через встановлення певних архетипів національної культури» [8, с. 110]. Концепція, що була пропонувана С. Б. Кримським, є досить змістовною щодо конкретного визначення специфічних елементів «примордіальної» культури українців. «Взагалі для української духовності, – пише цей автор, – властиві такі архетипи, як концепція софійності світу (опозиції хаосу степу та розумної ойкумени чи то міста, чи то хутора як докільля особисто обробленої землі) та апокатастасису (благодатного повернення людства до первозданної, правічної чистоти ще за земного життя), символіко-пантеїстичного сприйняття природи як дзеркала людської душі, антропоцентризму, етичної цінності особистості, філософії серця, образу Слова як духовної зброї та міфу тощо» [8, с. 110]. Очевидно, що названі ознаки, хоч і є досить абстрактними (адже автор є філософом, а не фахівцем із якоїсь окремої царини історії культури), утім, вони мають суттєву еври-

тичну цінність як основа для концептуальних узагальнень на базі великого фактичного матеріалу.

Модерністська версія трактування націоналізму спирається на положення про те, що національна ідентичність як така виникає в епоху «Модерності», Нового часу – в кінці XVIII ст. Нації є модерним феноменом, в тому сенсі, що базові характеристики модерного світу потребують появи націй та національних ідеологій. Близькою до гелнерівської інтерпретації є конструктивістська концепція нації, яка уособилася в відомому визначенні нації Бенедикта Андерсона як «уявлених спільнот» (imagined communities). В історії становлення ідентичностей європейських націй можна виділити три типи дискурсів: романтичний, модерний та постмодерний [4]. Зокрема, з добою романтизму приходять відчуття самоцінності кожної національної спільноти, причому націю розглядають як спільноту людей не тільки у просторі, а й у часі. Поштовх у розробці концепції історизму належить саме Й. Г. Гердеру. Слід відзначити, що в основі концепції романтичного історизму закладена ідея народу, який уперше стає суб'єктом історії, набуваючи власного «обличчя», тобто індивідуальних особливостей, які визначають напрями інтересів та роль у світовій цивілізації. Наголошуючи на самоцінності національного, романтизм тим самим стверджує, що кожна нація має свій спосіб життя, звичай і внутрішній світ, де час і простір наповнюється конкретно-історичним, національно-неповторним змістом.

Національна ідентичність в українському «романтичному» дискурсі конституюється через такі основні нарративні лінії. Власне, українська ідентичність конституюється через дистинкцію від близьких російської та польської культур (В. Б. Антонович); сама ідентичність апелює не до концепту держави (він відсутній в цьому дискурсі), а до етнічності і її міфосимволічного комплексу – це традиційні символи, цінності, міфи та традиції, які створюють її характерну спадщину. У ставленні до громадянського суспільства конституюється демократизм, властивий українцям; в ставленні до жінки констатуються паритетні та рівноправні відносини; виділяється екзистенційна геополітична межовість як основні компоненти ідентичності; виділяється «антеїзм» або селянськість національної ідентичності (внаслідок недостатньої диференціації суспільної структури) – при цьому констатується конкретність та органічність та брак державності; виділяється два екзистенційних модули ідентичності – *vita maxima* та *vita minima*, які характеризуються діаметрально протилежними векторами розвитку ідентичності (подвиг або пристосуванство). Також особливо наголошується на важливості національно-інвенторській ролі інтелігенції, яка фактично перебирає на себе функції національної еліти.

При компаративному аналізі в романтичному дискурсі ми можемо виділити наступні вузлові моменти конституювання національної ідентичності: доводиться важливість ставлення до природи: різноманіття природних умов висувається як визначальний фактор культурних відмінностей, оскільки, на думку авторів, географічний чинник відіграє значний вплив на життя і розвиток народів; акцентується увага на фольклорі та народній культурі (зацікавлення історичними думками, піснями, народною поезією); конструювання національної ідентичності проходить при неодмінному апелюванні до етнічності (міфосимволічного комплексу нації); доводиться, що конструювання національної ідентичності проходить через процес дистинкції, окремішності народу, виходячи з прикмет національної

психіки, ментальності, історичних традицій. В ставленні до громадського життя та державного устрою Й. Г. Гердер виділяє працелюбність, підприємницьку жилку німців, наявність різних громадських та суспільних утворень (гільдій, цехів). М. Костомаров в ставленні українців до державного устрою зазначає розвиток особистісного свавілля, непостійність, переважування особистості над общинністю.

В українській інтелектуальній традиції модерний дискурс національної ідентичності мав класичне втілення в роботах Д. Донцова. У своєму проєкті української ідентичності він апелює вже не до етнічних характеристик (міфо-символічний комплекс, який включає мову, звичаї, емоційно заряджені символи, традиції), а до громадянських (приналежність до нації). В ставленні до держави та нації незалежність та самостійність є апіорною. Нація набуває аксіологічного значення. В ставленні до громадянського суспільства Д. Донцов наголошує на політичному устрої, який може гарантувати завоювання незалежності та її утримання, а також послідовний розвиток української державності, що виключно знаходиться в доктрині націоналізму. Ідентичність конструюється через образ Іншого – в даному випадку Іншим є росіянин, образ якого демонізується, загострюється до вкрай негативного. Для Д. Донцова характерним є протиставлення домашнього (осілого, землеробного) та номадичного (кочового, лицарського) начал при нарації української національної ідентичності. В ставленні до еліти автор виділяє епос лицарства, козаків, які виступають в якості взірців для наслідування. Головним висновком виступає той факт, що для Д. Донцова процес ідентифікації з українським народом проходить через духовне служіння українській нації. Звідси його ідеологія відродження «духу нашої давнини» із трьома наріжними якостями людини – мудрістю (на протигагу «маніпульованій» свідомості), благородством (на протигагу холуйству) і мужністю (на протигагу пристосуванству) [6].

Антропологічний аспект деформації української ідентичності свого часу глибоко осмислював В. Липинський. Зокрема, у історіософській роботі «Хам і Яфет» він сформулював дві соціально-політичні та інтелектуально психологічні позиції людини. Мислитель звертається до Старого Заповіту, до міфу про Ноя та його синів, де Хам і Яфет уособлювали собою два принципово різні стилі життя. Зокрема, для Хама – як *типу* людини – характерний «абсолютний брак любові до своєї громади, натомість любов тільки до себе, свого «я». Повна відсутність творчої синівської покори» [9, с. 63]. На думку В. Липинського, і історичні обставини, і власна безвольність, зрештою, призвели до того, що серед населення України цей деструктивний тип набув критично великої ваги, що й зумовлювало невдачі державотворчих зусиль.

Незаперечним є факт, що українська національна ідентичність апелює до європейської ідентичності як своєї головної детермінанти. Для українців це проблема збереження власної ідентичності, коли Україна прагне бути суб'єктом, а не об'єктом інтеграційних процесів в Європі; а отже, цим конструюється європейська (поряд з національною) ідентичність українців. Українська культура і українська ментальність відносяться до європейського культурного кола, до сфери окцидентальної духовності, але посідають геокультурно-периферійний характер внаслідок межового положення України (це відзначали О. Кульчицький, Д. Чижевський, В. Янів, М. Грушевський та інш.). Європейська ідентичність є комплексною, плюральною та охоплюючою інші ідентичності (локальні, регіональні,

етнічні, національні), тобто європейська ідентичність проявляє себе ієрархічно-структурованим конструктом.

Національна ідентичність в постмодерному дискурсі конститується через такі нарративні лінії: стверджується плюральність та множинність національної ідентичності; концепт нації присутній в структурі національної ідентичності, але поступовий «занепад» національних держав та навіть поява гіпотетичного «постнаціонального суспільства» (Ю. Габермас) вже по-новому змушують формулювати сам концепт національної ідентичності. Утім, ці процеси є як викликом усталеній ідентичності, так і чинником її плідного «переформатування». За Б. Андерсоном, ці «уявлювані спільноти» (*imagination communities*), що являють собою нації, репрезентують впливову соціологічну реальність як спільноти, які рухаються в лінійному стилі через «порожній, гомогенний час» [1, с. 22]. Таким чином, за Б. Андерсоном, соціологічну реальність національних ідентичностей краще можна зрозуміти через аналіз нарративів та іміджів тих, хто репрезентує цю уявлювану спільноту. Б. Андерсон виділяє нараторів національної ідентичності – письменників, журналістів, драматургів; саме їх діяльність дозволяє схопити суть національної спільноти, тримає всіх членів разом. Члени спільноти є водночас консьюмерами, споживачами друкованої продукції: публіка охоче читає новели, повісті, драми, газетні та журнальні статті письменників, і таким чином звикає до стандартизованих друкованих мов.

Характерні для української історії та сучасності «парадокси запізнілого націєтворення» (М. Рябчук) [10] визначають і специфіку її постмодерної ідентичності. Специфікою історичного формування української національної ідентичності, як показала О. Забужко, був своєрідний комплекс «невизнання», зумовлений відомими історичними обставинами: «упродовж шести з половиною віків (!!!) Україна перебувала в статусі східноєвропейської провінції – то польської, то російської (частинно ще й австрійської), але провінції безперечно» [7, с. 200]. Однак, на її думку, не можна все списувати тільки на зовнішні обставини. «Зрештою, – зазначає авторка, – якщо вдуматися, то й за нашим «неврозом невизнання» часто-густо криється своєрідний «хутірський комплекс»... Хутірська свідомість (назвімо її так) не лише топографічна – вона замкнута-егоцентрична – і, хоч як парадоксально це може прозвучати, «по-радянському» вперто моністична: навіть визнаючи існування якогось іншого соціуму за межами свого хутора, вона ніяким побитом негодна вмістити думки про його інакшість, а просто моделює собі цілий світ за зразком рідного хутира» [там само, 198]. Тому О. Забужко визначає українську націю як «заблукану» у часі, культурно «непритомну» націю, сама риса маргінальності в якій виступає як одна з основних компонент національної тотожності. Внаслідок цього в останній основну націозберігаючу функцію виконують не політичні чи навіть суспільні утворення, а головним чином мова. Виходячи з цього, авторка називає українську націю «лінгвоцентричною» чи «літературоцентричною», і разом з тим провінційною в геополітичному та духовно-культурному сенсі.

Коротко підсумовуючи аналіз визначеної проблеми, можна зробити наступні узагальнюючі висновки: 1) усталений образ національного «Ми» сучасних українців є багатошаровим і вміщує в собі комплекс елементів, що виникли за різних історичних епох, а отже, їхня активна взаємодія є наразі ознакою становлення в Україні сучасної «мозаїчної» культури Постмодерну; 2) активне сучасне конструювання

української ідентичності може включати в себе такі конструктивні елементи, як: виховання «софійності» світосприйняття (примордіальний елемент); знання фольклору та відтворення елементів народної культури (романтичний елемент); державотворення на основі формування моральних якостей «провідної верстви» і всього народу (модерний елемент); формування сучасного національного стилю у ЗМІ та інших засобах впливу на масову свідомість (специфічно постмодерний елемент).

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти: Міркування щодо походження й поширення націоналізму / Б. Андерсон – К.: Критика, 2001. – 286 с. 2. Білий О. Трипільський характер, або у пошуках втраченої ідентичності / О. Білий // Політична думка. – 2000. – № 1. – С. 112–115. 3. Воропаєва Т. Становлення українського «Ми» / Т. Воропаєва // Українство у світі: традиційність культури та спільнотні взаємини / Ред. В. Пискун, А. Ціпка. – К.

2004. – С. 7–46. 4. Горлова В. М. Українська національна ідентичність: компаративний аналіз націоналістичних дискурсів: автореф. дис... канд. філос. наук: спец. 09.00.12 / В. М. Горлова – Х., 2005. – 20 с. 5. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию / Э. Гуссерль // Вопр. философии. – 1992. – № 7. – С. 122–151. 6. Донцов Д. Дух нашої давнини. – Дрогобич: Відродження. 1991. – 342 с. 7. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х. – К.: Факт, 2001. – 278 с. 8. Кримський С. Б. Дмитро Чижевський про національне визначення історико-філософського процесу в Україні / С. Б. Кримський // Філософська думка. – 1998. – № 3. – С. 103–110. 9. Липинський В. Хам і Яфет / В. Липинський // Сучасність. – 1992. – № 6. – С. 63–76. 10. Рябчук М. Від Малоросії до України: Парадокси запізнілого націєтворення / М. Рябчук – К.: Критика, 2002. – 282 с. 11. Appadurai A. Here and Now / A. Appadurai // The Visual culture reader. L.; N. Y., 2002. – P. 166–191. 12. Smith A. Interpretations of National Identity // Modern Roots: Studies of National Identity. [Ed. by A. Dieckhoff and N. Gutierrez]. – Aldershot: Ashgate, 2001. – P. 29–41.

Світлана Іваницька

Мовна проблема в концепціях української ліберально-демократичної партійної еліти (1905–1908 роки)*

Стаття присвячена з'ясуванню ролі й місця мовної проблеми в програмових концепціях і діяльності української ліберально-демократичної партійної еліти (передусім – лідерів Української демократично-радикальної партії) у 1905–1908 роках.

The article is devoted to finding out the role and place of the language problem in the program conceptions and activity of the Ukrainian liberal democratic party elite (foremost of the leaders of the Ukrainian democratic-radical party) in 1905–1908.

У ХІХ-му, «українському довгому столітті», що продовжувалося з 1780-тих років по 1914 рік, від кінця козацької державности до вибуху першої світової війни [8, с. 197], особливе значення набула мовна проблема. Зенон Когут, досліджуючи «коріння ідентичності» модерної України, відзначає: «...якщо борці за політичне об'єднання націй, що вже існували, могли спиратися на національно-політичні структури, а також на розвинені національні мови й культури, то лідерам нових націй доводилося виводити свої вимоги із засад етнічності та розмовної мови. Відтак їхнє завдання, власне, й полягало у розробці єдиного льюдей, створенні літератури і, водночас переконуванні людей в тому, що вони належать до однієї нації» [6, с. 83]. І. Лисяк-Рудницький стверджував, що «центральна проблема в новітній українській історії – це постановна нації, перетворення етнічнотомовної спільноти на самосвідому політичну й культурну спільноту» [7, с. 147]. Російська самодержавна влада сповідувала доктрину триєдиної руської («русской») нації, з якої логічно випливало невизнання окремої української національності [9, с. 480]. Саме ця настанова, реалізована через дискримінаційні (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р.) та асиміляційні заходи уряду, й породжувала виникнення «українського питання» в Російській імперії. Інтелектуали, що заходилися на початку ХХ ст. інтенсивно реалізувати «український проект», підвалини якого були сформовані кирило-мефодієвцями та оновлені політичним емігрантом М. Драгомановим, особливу увагу приділяли саме проблемі розвитку української мови, розглядаючи її і як запоруку збереження традиційної етнічної культури, і як ресурс для «конструювання» модерної нації, і, нарешті, як засіб політичної комунікації «національно свідомих українців» та народних мас.

Особливий інтерес до розбудови повноструктурної модерної української культури виявляла партійна еліта ліберально-демократичного спрямування, насамперед та її частина, що або вже набула виразно української ідентичності, або невпинно еволюціонувала в цьому напрямку від ідентичності «загальноросійської». Періодом її найбільшої активізації стали роки першої російської революції 1905–1907 рр. Її позиція, висловлена в пресі, популярній літературі, в виступах на різноманітних суспільних форумах та петиціях до влади, становить і нині чималий інтерес – академічний і «кон'юктурний».

Показово, що саме ця еліта мала значний інтелектуальний і духовний потенціал, бо до її лав входили історики, публіцисти, юристи, літературознавці, лексикографи, етнографи, педагоги, кооператори, редактори та книговидавці – згадаймо незабутні імена С. Єфремова, Б. Грінченко, В. Доманицького, А. Ніковського, П. Стебницького, Є. Чикаленка, М. Дмитрієва та ін. Саме еліта цього ґатунку виконувала особливу, креативну функцію в епоху «конструювання нових націй» в Східній Європі. Стосовно української моделі, її внесок у процес «масовізації політичних рухів» реалізувався через створення системи комунікацій у вигляді україномовної преси, освіти, «Просвіт», бібліотек, читалень, клубів та народних аудиторій.

Щодо системи ідей, відзначимо, що на початку ХХ ст. в умовах автократичного імперського режиму ця «творча меншість» виявляла інтерес і до ліберальних (особиста свобода, плюралізм, еволюціонізм), і до соціалістичних (соціальна справедливість, активна роль держави в економіці, націоналізація промисловості, радикальна аграрна реформа, кооперування) теорій, одночасно в практичній площині зберігаючи вірність традиціям українського народолюбства. Цей еkleктизм поглядів відзначав і представників Української демократично-радикальної

* Підготовку цієї статті уможливлено завдяки дослідчій дотації Канадського інституту українських студій Альбертського університету (із Вічного фонду з українознавства ім. д-ра І. Іванцева й д-ра М. Мисько-Іванців), 2009–2010 роки.